

นอนตายใต้ใบกล้วย กับ 'ใบกล้วย' และ 'ใบตอง'

บรรณาธิการฝึกหัด (เขียน)

เมื่อวานซืน (คือ ๒ วันก่อน นับจากวันนี้) นั่งฟังบรรณาธิการ ๒ คนเถียงกัน

บรรณาธิการคนแรกเป็นผู้แปลด้วย กำลังแปลเรื่อง 'โตะโตะจิ้งกับโตะโตะจิ้งทั้งหลาย' บรรณาธิการผู้แปล ให้บรรณาธิการต้นฉบับแปลอ่านต้นฉบับแปล ตอนหนึ่ง มีความว่า "เวลามนุษย์ผู้ใหญ่ใกล้ตาย เขามักบ่นว่า เจ็บอย่างนั้นทรมาณอย่างนี้ แต่เด็กๆจะไม่บ่นเลย เขาจะไว้วางใจผู้ใหญ่ และตายไปเจียบบๆใต้ใบกล้วย"

บรรณาธิการต้นฉบับถามว่า "ตายแล้วเอาใบกล้วยปิดหรือ"
บรรณาธิการผู้แปลบอกว่า "นี่ภาพไม่ออก" จึงไปเปิดดูฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้แปลเป็นคนเดียวกันกับที่แปล โตะโตะจิ้งเด็กหญิงช่างหน้าตาต่าง ก็ปรากฏว่า ใช้ข้อความเดียวกัน คือ ใต้ใบกล้วย

ปัญหาข้อแรกที่ถูกเถียงกัน คือ
คำไทยมี ๒ คำ เมื่อกล่าวถึงใบกล้วย หมายถึงใบกล้วยที่ตัดมาจากต้นกล้วย อีกคำหนึ่ง คือ ใบตอง
"จะใช้คำไหน"

"ใบตอง" พจนานุกรมให้ความหมายว่า คือ "ใบกล้วย"
แต่คณะบรรณาธิการสำนักพิมพ์มีเสื่อลงความเห็น ว่า ควรใช้ในความหมายต่างกัน ด้วยเหตุผลว่า เมื่อมีคำต่างกันสำหรับสิ่งเดียวกัน ควรหาเหตุผลให้ได้ว่า ผู้บัญญัติศัพท์นั้นบัญญัติไว้ด้วยเหตุใด
จึงพยายามอธิบายคำว่า 'ใบตอง' หมายถึงใบกล้วยที่ตัดเอาก้านตรงกลางใบออก ใช้สำหรับทำภาชนะใส่อาหาร หรือห่ออาหาร หรือใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง
เมื่อกล่าวถึง 'ใบตอง' ทำให้นึกภาพออกว่า ไม่ใช่ใบกล้วยทั้งใบที่มีก้านกลาง แต่เป็นส่วนของใบกล้วยที่ม้วนได้ พับได้ เย็บกลัดได้
ส่วนคำ 'ใบกล้วย' กับ 'ใบตอง' ก็ถกเถียงหาเหตุผลกันเป็นชั่วโมง

คราวนี้ มาถึงการขยายความภาพ หรือแสดงภาพในภาษาเขียน

หลักเกณฑ์ว่าด้วยการแปลนั้นกล่าวกวไว้ว่า ภาษาแปลต้องทำให้เกิดภาพแก่ผู้อ่านเสมือนภาษาต้นฉบับ

บรรณาธิการทั้งสองคนลงความเห็น ว่า
ต้นฉบับนั้นเขียนให้ผู้อ่านเข้าใจด้วยคำสั้นๆ แต่เฉพาะผู้ที่รู้จักสภาพของเหตุการณ์ คนที่เคยเห็นภาพข่าว หรือสารคดีเกี่ยวกับประเทศในแอฟริกาเท่านั้นจึงจะนึกภาพออก
"---ตายไปเจียบบๆใต้ใบกล้วย'นั้น ปรากฏภาพอย่างไร" บรรณาธิการต้นฉบับถาม
"น่าจะหมายถึงได้ร่วมเงาต้นกล้วย เพราะประเทศวันดาปลูกกล้วยมาก" บรรณาธิการผู้แปลอธิบาย

"ร่มเงา---หรือว่า เอาใบกล้วยมาปิดร่างไว้ก่อนตาย" บรรณาธิการต้นฉบับแปลตั้ง
ข้อสังเกต
"เออ---นั่นสิ แมลงวันเยอะเสียด้วย"
"เก็บเอาไว้ถามคุณโรยานางิก็แล้วกัน"

คุณคุณโรยานางิ เท็ตสึโกะ คือผู้เขียนเรื่อง โตะโตะจัง เด็กหญิงช่างหน้าตาต่าง ขณะนี้พำนัก
อยู่ในประเทศญี่ปุ่น และอาจจะเดินทางมาเปิดหน้าหนังสือแปลเรื่องนี้ในประเทศไทย

แต่---การจะถามผู้เขียน เมื่อมีข้อสงสัยในการแปลนั้น ไม่อาจทำได้เสมอไป เพราะถ้าผู้
แปลเสียชีวิตแล้ว ก็เป็นอันจบ

---อาจมีบรรณาธิการต้นฉบับบางคน มีความสามารถพิเศษ นั่งทางในติดต่อกับวิญญาณ
ผู้เขียนได้ นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ปัญหาการแปลถ้อยคำเพียงประโยคเดียว สำหรับผู้อ่าน อาจไม่รู้ว่าเป็นเรื่องใหญ่ได้
เหมือนกันอย่างเช่นกรณีนี้

เพราะบรรณาธิการต้นฉบับแปล กับผู้แปล ต่างพยายามหาข้อยุติให้ได้ว่า
แท้จริงแล้วผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านเห็นภาพอะไรกันแน่

๑. ภาพเด็กที่ค่อยๆตายไปช้าๆได้ร่มเงากอกล้วย ขณะแดดจ้า
๒. ภาพเด็กตายไปช้าๆ ใต้ใบกล้วยซึ่งมีคนเอามาปิดร่างไว้

ภาพที่ต่างกันทั้งสองภาพนั้นสำคัญมากนักหรือ จนถึงกับต้องเสียเวลานับชั่วโมง และเริ่ม
ข้ามวัน

บรรณาธิการต้นฉบับแปลตอบว่า

"สำคัญมาก เพราะการจะบอกว่าเด็กตายอยู่ใต้กอกล้วย หรือมีใบกล้วยปิดร่าง ทำให้เรา
ได้ภาพและความหมายอย่างอื่นอีก เช่น

การเอาใบกล้วยปิดร่างก่อนตาย อาจสื่อถึงวัฒนธรรมของชาวแอฟริกาก็ได้

และหากใช้ถ้อยคำผิดไปจากนั้น ก็จะทำให้ผู้อ่านรู้วัฒนธรรมผิดไปจากข้อเท็จจริง"

คำแปลเพียงคำเดียว ที่ถูก หรือผิด หมายถึงสิ่งต่างๆ และสิ่งอื่นๆที่จะตามมาอีกมากมาย
และแล้ว ไม่มีข้อยุติในวันนั้น

แน่ละ การแปลจากภาษาอื่น(ซึ่งไม่ใช่ภาษาอังกฤษ)มาเป็นภาษาไทย ย่อมมีปัญหา แม้
ผู้แปล(ภาษาญี่ปุ่น)จะอยู่กับภาษาที่หนึ่งนี้มาเกือบตลอดชีวิต จนฝันเป็นญี่ปุ่นพูดไทย

แต่บางครั้งบางหนก็มีปัญหาที่ไม่คาดคิดเพิ่มขึ้นทีละอย่าง ทีละอย่าง

เช่นกรณีที่กำลังแปลเรื่อง 'โตะโตะจัง โตะ โตะโตะจังตาจิ' นี้ เป็นการแปลผลงานของ
ผู้เขียนเรื่องโตะโตะจังเด็กหญิงช่างหน้าตาต่างเล่มที่ ๓ แล้ว ๒ เล่มก่อน ไม่มีปัญหาอะไร เพราะ
เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับโตะโตะจัง ผู้เขียนเรื่อง ทุกสิ่งเป็นญี่ปุ่น---แต่เล่มนี้ คุณโรยา
นาจิ เท็ตสึโกะ เขียนด้วยภาษาญี่ปุ่นก็จริง แต่เรื่องราวเกี่ยวกับเด็กๆแอฟริกา เรื่องราวเกิดขึ้น
ในแอฟริกาและบาง
ประเทศในเอเชีย

การแปลจึงต้องระมัดระวังมากกว่า ๒ เล่มแรก เพราะแทบจะพูดได้ว่า ไม่มีอะไร
เหมือนกันเลย---และตอนนี้บรรณาธิการต้นฉบับแปล กับผู้แปลก็กำลังเถียงกันอยู่ว่า "นอนตาย
ใต้ใบตอง" หรือ "นอนตายใต้ใบกล้วย"

---มันคืออะไร และ 'ใต้' นั้น ใต้ในระยะไหน

ใต้ แบบมีใบกล้วยแนบหน้าแนบลำตัว

หรือ ใต้ แบบอยู่ห่างกัน---

และแล้ว---ผู้แปลเดินยิ้มแจ่มใสเข้ามาในสำนักงาน พลังพูดอารมณ์ดีว่า

"ได้คำตอบแล้ว"

"โทรศัพท์ไปหาโต๊ะโต๊ะเธอ"

"เปล่า"

"ถามทานุมะหรือไง"

ทานุมะ หรือ ทาเกโยชิ ทานุมะ ช่างภาพประจำตัวของคิโรยานางิ เท็ตสึโกะ

คงต้องเล่าถึงช่างภาพผู้นี้สักหน่อย เพราะเขาเป็นช่างภาพที่ทำงานร่วมกับโต๊ะโต๊ะ มา

นานหลายสิบปีแล้ว

ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวด้วยกันทั้งคู่ จวบจนปัจจุบัน ทานุมะนั้นอายุ ๗๐ เศษ ส่วนโต๊ะโต๊ะ ยังไม่เคยมีใครบอกได้ว่าเธออายุเท่าใด

"ไม่ใช่---"

"แล้วได้คำตอบจากไหน"

"จากร้านทำผม"

ได้คำตอบ 'เรื่องคำ' และ 'เรื่องการแปล' จากร้านทำผมปากซอย---ฟังดูน่าขำ แต่ก็นั่นแหละ กล่าวกันว่า วิชาชีพใดก็ตาม ล้วนเกี่ยวข้องกับการทำหนังสือทั้งสิ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ

"การทำหนังสือ จำต้องพึ่งพาอาศัยผู้คนที่ทุกอาชีพ พึ่งพาสรรพสิ่งทั้งมวลในโลกนี้"

เมื่อมีปัญหา เราจึงต้องนึกถึงคนนั้น คนนี้ คนโน้น อาจจะต้องเที่ยวไปหาสิ่งนั้น สิ่งนี้ และคำตอบก็เชื่อว่าจะมีอยู่ ณ ที่เดียว หรือบุคคลเดียว

ต่างไปจากอาชีพอื่น เช่น เมื่อใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปหาหมอ เวลาหิวก็ไปร้านอาหาร

ภัตตาคาร อยากอ่านหนังสือก็เข้าร้านหนังสือ

แต่สำหรับคนทำหนังสือนั้น เมื่อเขามีปัญหาอยากได้คำตอบเรื่องใดก็ตาม ต้องไปหลายต่อหลายแห่ง

ฉบับแปลภาษาอังกฤษ (จากภาษาญี่ปุ่น) เป็นดังนี้

There is one thing I want you to remember :

Adults die groaning, complaining of their pain ,

But children say nothing.

They simply die silently, under the banana leaves,

Trusting us adults.

และต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น คือ

これだけは、おぼえて帰ってください。
大人は死ぬときに、苦しいとか、痛いとか、
いろいろいいますが、
子どもは何もいけません。
大人を信頼し、黙って、
バナナの葉っぱの下で、
死んでいくのです」

ความคิดเห็นเรื่อง 'ใบตอง' กับ 'ใบกล้วย' ยังพูดคุยกันต่อไป ว่า
ลองพิจารณาการใช้งาน และสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่ใช้วัสดุธรรมชาตินี้ ใบตองนั้นใช้
แม้ในรั้วในวัง ใช้ทำบายศรี ทำอะไรต่อมิอะไรที่เป็นเครื่องประกอบราชพิธี และพิธีต่างๆ
เป็นไปได้อีกไหมว่า คำว่า 'ใบตอง' เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุนี้
ส่วน 'ใบกล้วย' นั้นคือธรรมชาติแท้ๆ อยู่บนต้นก็ใบกล้วย ตัดลงมายังไม่แต่งให้สะอาด
เรียบร้อยดี ก็เรียก 'ใบกล้วย'
นำทั้งใบมาใช้รองเนื้อสัตว์เครื่องในสัตว์ที่เพิ่งล้ม ก็เรียก 'ใบกล้วย'
จนกว่าจะพิธีพิธีกันเจียนให้ได้รูปใช้งานสะดวก จึงจะเรียก 'ใบตอง'
อย่างนี้หรือเปล่า คือการแยกความหมายของคำ
แม้เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ตกแต่งให้ดีขึ้นเรียกอย่างหนึ่ง
เป็นธรรมชาติดิบๆ ก็เรียกอีกอย่างหนึ่ง
หรือหากในปัจจุบันนี้ยังใช้ในความหมายเดียวกันอยู่ คือ ใครจะเรียก 'ใบกล้วย' ก็
หมายถึง 'ใบตอง'
ยามเมื่อเรียก 'ใบตอง' ก็หมายถึง 'ใบกล้วย'
ก็ลองพัฒนาภาษาเสียใหม่ ให้เกิดการใช้คำอย่างมีประโยชน์ เกิดสิ่งซึ่งเรียกว่าความ
หลากหลาย เป็นวิวัฒนาการทางภาษา จะได้หรือไม่

การแปลประโยคนี้ บรรณาธิการต้นฉบับแปลของผีเสื้อ ใช้เป็นตัวอย่างการสอนสำหรับ
บรรณาธิการฝึกหัด เพื่อจะเรียนรู้ในหัวข้อต่างๆ เช่น

๑. ความหมายของคำ
๒. ภาพที่เกิดจากคำในประโยค : บรรณาธิการต้นฉบับแปล พยายามอธิบายว่า
"เมื่ออ่านประโยคใดก็ตาม ภาพที่เกิดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับประโยคนั้น ในกรณีของ
ประโยคที่ยกมานี้ ทำให้เกิดคำถาม เพราะภาพที่เกิดขึ้นคลุมเครือ"
๓. ข้อเท็จจริง ในบริบทของการแปล : บรรณาธิการต้นฉบับควรจะต้องตั้งข้อสังเกตให้ไกล
ไปกว่าเฉพาะภาษาในเรื่อง หรือถ้อยคำที่ปรากฏในเรื่อง ต้องตั้งข้อสังเกต ข้อสงสัยให้
มากกว่าผู้แปล

เช่น ประโยคว่า "นอนตายใต้ใบกล้วย" ที่บอกว่าใต้ใบกล้วยนั้น ได้อย่างไร ผู้แปล
อาจจะผ่านไป ไม่จุกคิดอะไรมาก แต่บรรณาธิการต้นฉบับแปลต้องคิด

คำว่า 'ใต้' มี 'ระยะ' ต่างกันได้มาก

ตั้งแต่ใต้ชนิดแนบผิวเนื้อ แนบร่าง

ใบกล้วยอยู่สูงขึ้นไป ๑ ศอก คนที่อยู่ข้างล่างก็เรียกว่า "ใต้ใบกล้วย"

สูงขึ้นไป ๆ ๆ กว้านั้นอีก คนที่อยู่ข้างล่างก็เรียกว่า "ใต้ใบกล้วย" เหมือนกัน

รวมทั้ง 'ใบกล้วยที่ตัดจากต้นแล้ว' และ 'ใบกล้วยที่อยู่ติดต้น'

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ บรรณาธิการตัวจริงอธิบายว่า

"นี่คือในแง่มุมมองของบรรณาธิการต้นฉบับแปล ไม่ได้พูดในฐานะนักแปล"

คราวนี้ มีคำถามว่า

"ก็ถ้าเป็นเช่นนั้น มีคำใดบ้างไหมที่จะช่วยบอกระยะทางของคำว่า ใต้ ให้ผู้อ่านเห็นชัด
ขึ้นว่า 'ใต้' ในระยะใด มากหรือน้อย"

เมื่อวานนี้ ไปเยี่ยมคุณยายที่รู้จักกัน นั่งคุยโน่นคุยนี้ คุณยายบอกหลานว่า

"นี่ แม่สม ไปตัดใบกล้วยให้ยายหน่อย เลือกเอาที่ยังอ่อนๆนะ---แล้วก็หยิบพับใบตองใน
ครวมาให้ยายด้วย"

แจ่มชัดดีสำหรับการใช้ งใบตอง' และ 'ใบกล้วย' ของชาวบ้านที่อยู่กับสิ่งเหล่านั้นมา
ตลอดชีวิต

และแล้วก็ถึงเวลาเฉลยคำตอบ ที่ผู้แปลได้มาจากร้านทำผมปากซอย ร้านทำผมนั้น เป็นร้านที่มีลูกค้าชาวญี่ปุ่นมาก จึงบริการด้วยนิตยสารภาษาญี่ปุ่น และฉบับหนึ่งใน จำนวนมากหลายคือ SHUKAN ASAHI หรือ อาซาฮี รายสัปดาห์ เป็นนิตยสารทำนอง เดียวกันกับ มติชนรายสัปดาห์ หรือ เนชั่นสุดสัปดาห์ ซึ่งจัดทำโดยหนังสือพิมพ์อา ซาฮี ประกอบด้วยบทความ ข่าวสาร ความรู้ บันเทิง บทความ การศึกษา ฯลฯ ในนิตยสารอาซาฮี รายสัปดาห์ ฉบับวันที่ ๑๔ มีนาคม ค.ศ.๒๐๐๘ ปรากฏภาพ เหตุการณ์ในแอฟริกา และมุมขวามือของภาพคือคำตอบของข้อสงสัยที่ว่า 'นอนตายใต้ใบกล้วย' นั้น มีสภาพอย่างไร

นั่นคือ "ถ้าจะแปลโดยยึดคำอย่างเคร่งครัด ก็ใช้คำว่า 'นอนตายใต้ใบกล้วย' แต่ต้องทำ อธิบายคำ หรือหากจะอธิบายอย่างขยายคำเพื่อให้เข้าใจ(ไม่ใช่ขยายความ) ก็คือ 'นอน ตายใต้เพิงมุงใบกล้วย'" บรรณาธิการผู้แปลอธิบาย

"การแปลหนังสือไม่ใช่เรื่องง่าย และการตรวจแก้ต้นฉบับก็ไม่ใช่่ง่ายๆ แต่ทั้งการแปล และตรวจแก้ต้นฉบับ เป็นเรื่องสนุก มีความสุขทุกขณะจิตที่ค้นพบสิ่งซึ่งต้องสงสัย มีความสุขใน การค้นหาคำตอบ" บรรณาธิการต้นฉบับตัวจริงบอก

การถกเถียงนี้ สิ้นสุดเพียงข้อยุติว่า "นอนตายใต้เพิงมุงใบกล้วย" แต่ในส่วนอื่นๆของ ประโยค ยังจะต้องพิจารณาต่อไป

(๑๔ เมษายน - ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑)